

Fragment WOS CD

Pełna wersja zawiera 167 opracowanych zagadnień i 1100 testów z odpowiedziami

Zamów pełną wersję na stronie:

http://matura.net.pl/wiedza_o_spoleczenstwie/wos_cd

Spis treści

1. Prawa człowieka.....	2
2. Rodzina.....	5
3. Fundamentalizm.....	10
4. Rodzaje prawa i sposoby jego egzekwowania	12
5. Społeczeństwo Polskie.....	14
6. Ideologie i doktryny polityczne.....	16
7. Urząd prezydenta RP.....	20

1. Prawa człowieka

Wstęp: Prawa człowieka przysługują każdej osobie bez względu na płeć, język, kolor skóry, narodowość, pochodzenie społeczne, orientację seksualną, wyznanie, światopogląd, poglądy polityczne, niepełnosprawność i jakąkolwiek inną cechę. Wynikają one z godności osobowej człowieka.

Definicja praw człowieka

- Przyrodzone: przysługują każdej osobie z racji urodzenia, faktu bycia człowiekiem;
- Niezbywalne: żaden człowiek nie może zrzec się swoich praw;
- Nienaruszalne: żadna władza nie może odebrać tych praw;
- Powszechne lub uniwersalne: są takie same dla każdego człowieka na świecie, niezależnie od koloru skóry, narodowości, płci, wieku, wyznania, poglądów, orientacji seksualnej;
- Podstawowe/ fundamentalne: posiadanie tych praw daje człowiekowi możliwość rozwoju i korzystania z wszelkich innych praw.

Rodzaje praw człowieka

- Osobiste - zabezpieczają jednostkę przed nadmierną ingerencją państwa w jej życie prywatne;
- Obywatelskie - uprawnienia przysługujące jednostce danego państwa;
- Polityczne - gwarantują jednostce nieskrępowany udział w życiu politycznym i możliwość aktywnego udziału w rządzeniu państwem, w kształtowaniu jego polityki. Prawa te powiązane są z ustrojem demokratycznym;
- Ekonomiczne – dotyczą bezpośrednio ekonomicznej egzystencji jednostki;
- Społeczne - zapewniają każdemu człowiekowi elementarne poczucie bezpieczeństwa socjalnego;
- Kulturalne - zapewniają prawo do ochrony i korzystania z dóbr kultury krajowej i światowej.

Generacje praw człowieka

I Generacja praw człowieka

Prawa osobiste, obywatelskie i polityczne; zostały sformułowane w oświeceni (na przełomie XVIII i XIX wieku) pod wpływem koncepcji liberalnych. Prawa te zostały zawarte w Pakcie Praw Obywatelskich i politycznych z 1966 r.

Przykłady: prawo do życia, prawo do prywatności, prawo do wolności wyznania, prawo do rzetelnego procesu sądowego, wolność od tortur, prawo do zgromadzeń, prawo do stowarzyszania się, prawo do uczestnictwa w wyborach.

II Generacja praw człowieka

Prawa ekonomiczne, społeczne i kulturalne; pojawiły się pod koniec XIX w. Gwarantują minimum socjalne konieczne do swobodnego korzystania z praw I generacji. Zapisywane są w konstytucjach różnych państw od czasu zakończenia I wojny światowej. Formułuje je także Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r.

Przykłady: prawo do własności, prawo do edukacji, prawo do korzystania z dóbr kultury, prawo do emerytury, prawo do urlopu, prawo do pracy, prawo do zasiłku

III Generacja praw człowieka

Prawa solidarnościowe; są to prawa kolektywne, przysługują społeczeństwu - ich podmiotem są grupy ludzi, ale nie pojedynczy człowiek. Ukształtowały się w latach 70. XX wieku, jednak można je spotkać już wcześniej. Ich przestrzeganie ma umożliwić ludziom swobodne korzystania z praw obu wcześniejszych generacji.

Przykłady: prawo do życia w pokoju, prawo życia w demokracji, prawo do życia w czystym środowisku

Słowniczek pojęć

- Materialne prawa człowieka: konkretne prawa i wolności, przysługujące każdemu człowiekowi (np. wolność słowa, sumienia, wyznania);
- Proceduralne prawa człowieka: instytucje i procedury, dzięki którym jednostka może dochodzić przysługujących jej praw (np. prawo do sądu);
- Prawa pozytywne: obowiązek podjęcia przez władzę działania na rzecz jednostki;
- Prawa negatywne: obowiązek powstrzymania się władzy od działań w określonych obszarach naszego życia (np. wolność od tortur).

Organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną i promocją praw człowieka w Polsce

- Amnesty International – ogólnosiwiatowy ruch działający na rzecz praw człowieka. Jego członkowie dobrowolnie poświęcają swój czas i energię, solidaryzując się z ofiarami przypadków naruszeń praw człowieka. Cele AI to m.in.: natychmiastowe zwolnienie wszystkich więźniów sumienia, sprawiedliwe i szybkie procesy sądowe dla więźniów politycznych, wyeliminowanie kary śmierci, tortur oraz innych form okrutnego traktowania, położenie kres egzekucjom pozasądownym oraz "zaginieniom". Amnesty International utrzymuje się dzięki składkom i dotacjom członków na całym świecie oraz osobom wspierającym organizację darowiznami. AI nie przyjmuje żadnych dotacji od organizacji międzyrządowych (takich jak np. UE czy Rada Europy), władz państwowych i ugrupowań politycznych.
- Helsińska Fundacja Praw Człowieka – polski oddział został założony w 1989 roku. Jego powstanie poprzedziła siedmioletnia działalność Komitetu Helsińskiego, który pracował w podziemiu od 1982 roku. Po zmianie ustroju politycznego członkowie Komitetu postanowili ujawnić się i stworzyć niezależny instytut zajmujący się edukacją i badaniami w zakresie praw człowieka. Obecnie Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest w Europie jedną z najbardziej doświadczonych i profesjonalnie działających organizacji pozarządowych zajmujących się tą tematyką.
- Kampania Przeciw Homofobii - sporządza raporty dotyczących sytuacji mniejszości seksualnych w naszym kraju, udziela porad prawnych i psychologicznych, organizuje warsztaty dla nauczycieli i pedagogów szkolnych w ramach akcji edukacyjnej Pracownia Tolerancji.
- Centrum Praw Kobiet – organizacja, której misją jest działanie na rzecz równego statusu kobiet i mężczyzn w życiu publicznym oraz w rodzinie. Organizacja kieruje się przekonaniem, że prawa kobiet są integralną częścią praw człowieka i podstawowych wolności, a przemoc wobec kobiet niezależnie od tego czy sprawcą jest osoba prywatna, grupa społeczna czy państwo, stanowi naruszanie praw człowieka.
- Stowarzyszenie Nigdy Więcej – zwalcza narastającą falę nienawiści do innych narodów,

odradzającej stare konflikty i szerzącej szowinizm. Do realizacji tego celu służą: działalność wydawnicza, współpraca ze środkami masowego przekazu, działalność edukacyjna i oświatowa.

- Stowarzyszenie Lambda – misją organizacji jest budowanie pozytywnego wizerunku lesbijek, gejów, biseksualistów i transseksualistów oraz kształtowanie wobec nich akceptacji społecznej.
- Fundacja Feminoteka – feministyczny serwis informacyjny oraz księgarnia, powstała w 2001 roku. Organizacja zajmuje się m.in. działaniem na rzecz likwidacji dyskryminacji ze względu na płeć w kulturze, literaturze sztuce, życiu publicznym, wspieraniem i upowszechnianiem problematyki kobiecej oraz problematyki gender.

2. Rodzina

Definicja rodziny

Rodzina nazywamy podstawową, pierwotną, małą grupę społeczną składającą się z rodziców, ich dzieci (także adoptowanych) i krewnych. Rodziców łączy więź małżeńska, rodziców z dziećmi – rodzicielska.

Szersza definicja rodziny określająca specyficzny układ relacji międzyludzkich zwany rodziną.

„Rodzina to mała grupa społeczna złożona z osób, które łączy stosunek małżeński i rodzicielski oraz silna więź międzyosobnicza, przy czym stosunek rodzicielski używany jest w szerokim, społeczno – prawnym rozumieniu tego terminu, umacniany z reguły prawem naturalnym, obyczajami i kontekstem kulturowym”.

Funkcje rodziny

- Funkcje prokreacyjne;
- Przygotowanie dzieci do wejścia w życie społeczne, ich pielęgnowanie i wychowywanie oraz zapewnienie im odpowiedniego startu życiowego;
- Prowadzenie gospodarstwa domowego, zaspokajającego potrzeby członków rodziny;
- Sprawowanie pieczy nad życiem członków rodziny, ich zachowaniem, kulturą, zdrowiem, trudnościami życiowymi.

Inne funkcje rodziny

- Funkcje materialno – ekonomiczne wiążą się z postępującą partykularyzacją dochodów członków rodziny. Często zarobkują oboje rodzice, także dorastające dzieci. Członkowie rodziny zatrzymują część dochodów przez siebie osiągniętych, przeznaczając je na realizację własnych celów;
- Funkcja kontrolna ulega coraz dalej idącym ograniczeniom, co wynika z anonimowości jednostki poza domem, zwiększenia czasu przebywania poza nim. Autonomizacji członków rodziny itd.;
- Funkcja socjalno – wychowawcza ulega zawężeniu na rzecz poszerzenia obszarów działania innych instytucji. Tym niemniej oddziaływanie socjalizacyjne rodziny odgrywa fundamentalną rolę dla prawidłowego funkcjonowania człowieka i społeczeństwa. Ogromnie zyskała na znaczeniu emocjonalno – ekspresyjna funkcja rodziny, między innymi ze względu na wzrost rangi uczuć wyższych (miłość).

Rodzina, jako grupa lub instytucja społeczna

Wielu badaczy za socjologami przyjmuje, że rodzinę można rozpatrywać bądź w kategoriach grupy, bądź też w kategoriach instytucji społecznej.

Rodzina rozumiana, jako grupa społeczna to zbiorowość krewnych mieszkających zarówno we wspólnym gospodarstwie domowym, jak i poza nim. Jak podaje Z. Tyszka:

„Grupa krewnych ma poczucie swojej odrębności w stosunku do niekrewnych, ma własne zadania i cele życiowe, układ stałych międzyosobniczych stosunków, określoną strukturę.

Posiada, więc wszystkie podstawowe socjologiczne kontakty socjologiczne, face to face.

Stosunki pomiędzy ludźmi są bliskie, intymne, nasycone emocjami, a szczególnie w ostatnich

czasach więzi osobowe i znaczące interakcje przeważają nad organizacją i związkiem ról społecznych”.

Trzon rodziny

Podstawą i trzonem rodziny jest małżeństwo, czyli legalny, względnie trwały związek kobiety i mężczyzny, powołany w celu wspólnego pożycia, współpracy dla dobra rodziny, a więc głównie wychowywania dzieci i wzajemnej pomocy. Więzy rodzinna, podobnie jak więzy społeczna, przejawia się dwóch odrębnych płaszczyznach subiektywnej i obiektywnej. Płaszczyznę subiektywną stanowi świadomość łączności z innymi osobami w rodzinie oraz poczucie przynależności do rodziny, jako odrębnej grupy społecznej. Przejawia się to w sferze myśli, uczuć, uznawanych wartości oraz zgodnych z tym działań. Płaszczyzna obiektywna więzi rodzinnej oparta jest na czynnikach prawnych, obyczajowych, religijnych, społecznych, gospodarczych. Czynniki te działają na rzecz rodziny, jako podstawowej grupy społecznej i każdy, kto zakłada rodzinę musi się z nimi liczyć. Zdaniem J. Brągiel Czynniki obiektywne i subiektywne w tworzeniu więzi rodzinnych mogą występować w różnych proporcjach, lecz zawsze wzajemnie się warunkują i uzupełniają. Więzy rodzinne, jako element struktury rodziny wyznaczają główne formy i typy rodzin. Stanowią, zatem jedno z najważniejszych kryteriów ich podziału.

Typy rodzin

Najczęściej wyróżnia się trzy typy rodzin:

- Rodzinę małą;
- Rodzinę dużą;
- Rodzinę zmodyfikowaną dużą (rozszerzoną).

Rodzina mała

Składa się z pary małżeńskiej i niepełnoletnich dzieci. Według Z. Tyszki wspólną cechą rodzin małych jest to, że są to rodziny dwupokoleniowe, chociaż wyjątek stanowi rodzina jednopokoleniowa, która de facto jest dopiero załącznikiem rodziny małej.

W rodzinach małych kontakty osobowe z krewnymi ograniczone są do najbliższych członków rodziny. Według J. Brągiel dalsi krewni czują się odciążeni od obowiązków wzajemnej opieki i pomocy. Według Sylwii Badory, Barbary Czereddeckiej i Danuty Marzec, Autorem publikacji zatytułowanej „Rodzina i formy jej wspomagania”:

„Rodziny tego typu (rodziny małe) występują w różnych formach, np. w formie pełnej i niepełnej, jako rodzina instytucjonalna (nacisk kładzie się na przystosowanie zachowania i postępowania współmałżonków i dzieci do sztywnych i nienaruszalnych form norm i ról życia rodzinnego) i rodzina oparta na koleżeństwie (większego znaczenia nabiera interakcja oraz ekspresja osobowości członków rodziny).”

Rodzina duża

W ramach, której kilka pokoleń krewnych żyje we wspólnym gospodarstwie. Muszą to być przynajmniej trzy pokolenia. Krewni są zazwyczaj w ramach takiej rodziny połączeni wspólnotą majątkową i dominują w tego typu rodzinie więzy przedmiotowe.

Rodzina duża zmodyfikowana

Jest nazywana inaczej rozproszoną, zredukowaną rodziną dużą. Jest to wielopokoleniowa, bliska sobie grupa rodzinna, która nie mieszka jednak we wspólnym gospodarstwie.

Z punktu widzenia wychowawczego funkcjonowania rodziny ważne wydaje się wyróżnienie kilku innych kryteriów podziału. Jednym z nich może być kryterium zawodu wykonywanego przez żywiciela rodziny, a tym samym status społeczny rodziny. W tej płaszczyźnie można wyróżnić:

- rodzinę robotniczą;
- rodzinę chłopską;
- rodzinę inteligentną;
- rodzinę elitarną.

Badając płaszczyznę wychowawczych ról rodziny można również wziąć pod uwagę także układ stosunków pracy zawodowej poszczególnych członków rodziny.

Na podstawie kryterium układu stosunków pracy zawodowej w rodzinie można wyróżnić rodzinę tradycyjną, w której pracuje tylko mąż i ojciec, a żona i matka prowadzi gospodarstwo domowe; rodzinę, w której pracują obydwój małżonkowie i jednocześnie nie mają nikogo z dorosłych do pomocy w domu i wychowywaniu dzieci; rodzinę, która przy zaangażowaniu zawodowym obojga małżonków korzysta z takiej pomocy.

Podział rodzin według stanu ekonomicznego

- Rodziny bardzo biedne, bez stałego źródła zarobku, które utrzymują się z prac dorywczych, sezonowych oraz zasiłków opieki społecznej, praktycznie pozbawione warunków do wychowywania i kształcenia dzieci;
- Rodziny biedne – z trudem samowystarczalne, z warstwy robotników niewykwalifikowanych, w których warunki wychowawcze są mało sprzyjające i poziom aspiracji w zakresie kształcenia dzieci jest niski;
- Rodziny zamożne, ze średnich klas zawodowych, żyjące w dostatku, dążące do awansu społecznego rodziny, w których warunki do wychowywania dzieci są dobre i poziom aspiracji ich kształcenia wysoki;
- Rodziny bardzo zamożne.

Przyjmując za kryterium taki element struktury rodziny, jak rozkład władzy i autorytetów, można, szczególnie w rodzinie dużej, wyróżnić trzy podstawowe jej typy:

- Rodzinę patriarchalną, której istotną cechą jest to, że władza nad jej członkami spoczywa w rękach mężczyzny, ma ona zwykle tradycyjny i instytucjonalny charakter, a jej członkowie są bezwzględnie podporządkowani woli głowy rodziny;
- Rodzinę matriarchalną, w ramach, której władzę w znacznej mierze sprawuje kobieta – matka;
- Rodzinę egalitarną, która jest przeciwieństwem dwóch wymienionych wcześniej typów, gdyż akceptuje równość współmałżonków i równy podział władzy i obowiązków.

Z punktu widzenia warunków wychowawczych w rodzinie, interesujący i znany od dawna jest podział rodzin według ich liczebności. Uwzględnia on:

- Rodzinę nieliczną (1 – 2 dzieci), uznawaną za mało sprzyjającą uspołecznieniu dziecka, głównie z powodu braku (w przypadku jedynaka) albo ubóstwa styczności rówieśniczych w rodzeństwie;
- Rodzinę średnio liczną (3 – 4 dzieci), o optymalnym dla procesu uspołecznienia układzie styczności między rodzeństwem oraz rodzicami i dziećmi;
- Rodzinę bardzo liczną (ponad 4 dzieci) o raczej niekorzystnym dla procesu socjalizacji układzie stosunków – zbyt złożonym, trudnym do wychowawczego opanowania.

Pozornie podział ten traci na aktualności w miarę upowszechnienia się w kulturze europejskiej rodziny małodziejnej. Kolejnego podziału rodzin można dokonać, biorąc pod uwagę zróżnicowanie więzi społecznej. Przy czym to zróżnicowanie obejmuje zarówno normalną Strukturę rodzin, jak i strukturę zaburzoną. Taki podział wydaje się ważny i aktualny nie tylko z socjologicznego, ale i pedagogicznego punktu widzenia.

Wspomniane powyżej kryterium pozwala na wyróżnienie następujących typów rodzin:

- Rodzinę normalną, opartą na więzi biologicznej między rodzicami a wszystkimi dziećmi, która odznacza się pozytywną atmosferą współżycia, spójnością wzajemnych stosunków dzięki ich ukierunkowaniu na zaspokojenie potrzeb i aspiracji wszystkich jej członków, w szczególności na wychowanie i wykształcenie dzieci, dążącą do eliminacji pojawiających się między członkami konfliktów;
- Rodzinę niepełną wskutek trwałej nieobecności jednego z rodziców, z dalszym zróżnicowaniem jej na typy podrzędne według przyczyn tej niepełności (na przykład: śmierć, rozwód, separacja, niepełność czasowa, niepełność biologiczna), z których każdy implikuje swoiste trudności i problemy wychowawcze;
- Rodzinę zreorganizowaną przez zawarcie po jej rozbitiu drugiego lub jeszcze następnego małżeństwa, stanowiącą skomplikowany układ stosunków społecznych między naturalnymi a przybranymi rodzicami i dziećmi oraz problemy związane z ojczymem lub macochą;
- Rodzinę zdeorganizowaną, w której panują stosunki konfliktowe, zaburzające proces socjalizacji;
- Rodzinę zdemoralizowaną, pozostająca w kolizji z prawem czy z zasadami współżycia społecznego, – choć często solidarną w stosunkach wewnątrzrodzinnych, połączoną więzią uczuciową, podobnie jak rodzina normalna, będącą jednak głównym źródłem deprawacji dziecka;
- Rodzinę stanowiącą środowisko zastępcze, opartą na więzi współżycia i funkcji opiekuńczej – wychowawczej w stosunku do dzieci przy świadomości braku więzi biologicznej z nimi.

Relacje pomiędzy rodzicami a dziećmi we współczesnej Polsce są w miarę poprawne, a pozycja dziecka, bez względu na płeć, jest w rodzinie bardzo wysoka. Jednakże współczesna rodzina jest poddawana presji czynników wewnętrznych i zewnętrznych i ulega często naciskowi i przestaje funkcjonować w sposób prawidłowy.

Procesem wywierającym ogromny wpływ nie tylko na zjawisko życia rodzinnego, ale mającym swoje odniesienie w funkcjonowaniu szerszych struktur społecznych, jest autonomizacja jednostki. We współczesnych społeczeństwach europejskiego kręgu kulturowego proces ten wyraża się w narastającym prymacie interesów i osobistych dążeń człowieka w stosunku do interesów i celów grupowych. W sferze subiektywnej wyraża się o dążeniu człowieka do autonomii i względnej przynajmniej niezależności, w upominaniu się o własne korzyści, w ograniczaniu skłonności do poświęceń. Cywilizacja postindustrialna sprzyja tego rodzaju zjawiskom, a nawet je generuje.

Rozwój nauki i techniki stwarza możliwości wyizolowanego funkcjonowania człowieka, coraz bardziej niezależnego od bezpośredniej pomocy innych ludzi. Zwiększona ruchliwość przestrzenna wyrwa jednostki z tradycyjnych kręgów wspólnotowych, niezależnia od ich wpływu, poszerza zakres autonomii.

Druga połowa XX wieku zintensyfikowała autonomię człowieka wobec narodu, społeczności lokalnej, mikrogrup i innych ludzi, w tym także w stosunku do własnej rodziny.

Autonomizacja jednostki implikuje procesy indywidualizacji zachowań wewnątrz rodziny.

W okresie preindustrialnym praca zarobkowa wykonywana była na terenie domu rodzinnego bądź w ścisłym z nim powiązaniu (rzemiosło, handel, praca na roli). W okresie industrialnym mąż wykonywał pracę najemną w pozarodzinnych instytucjach zarobkowych, w drugiej kolejności czyni to żona, dzieci zaś w wyniku rozwoju szkolnictwa uczęszczają do szkoły.

Epoka postindustrialna wymienione procesy zwielokrotniła i zintensyfikowała. Ukształtowała się przy tym nowa hierarchia dóbr rodzinnych.

Indywidualizacja wewnątrzrodzinna oraz dążenie do wysokiej jakości życia rodzinnego uzupełniają się i zachodzą nawzajem. Naczelnym dobrem w oczach ludzi stała się nie tyle trwałość rodziny, co jakość życia w jej ramach.

W skali globalnej zauważa się następujące tendencje:

- Wzrost liczby konfliktów małżeńskich i rozwodów;
- Wzrost zatrudnienia kobiet, także z powodów pozaekonomicznych (ciekawość życia, samorealizacja);
- Relatywne zmniejszenie wartości dzieci dla rodziców (dobra konkurencyjne);
- Indywidualizacja form aktywnych w rodzinie i zainteresowań;
- Dyferencjacja (zróżnicowanie) norm i norm wartości u poszczególnych członków rodziny nawzajem w stosunku do siebie.
- Stosownie do zarysowanych wyżej problemów zmianie uległy tradycyjne funkcje rodziny.

3. Fundamentalizm

Definicja fundamentalizmu

Ruchy o charakterze skrajnie konserwatywnym, przeciwstawiające się jakimkolwiek zmianom czy modyfikacjom religii, obyczajowości itp.

Możemy wyróżnić fundamentalizm religijny i świecki. Członkami ruchów fundamentalnych są zazwyczaj emigranci i dzieci z rodzin mieszanych.

Fundamentalizm religijny

Fundamentalizm religijny - rygorystyczne przestrzeganie norm wyznaczonych przez doktrynę religijną i narzucanie tych zasad innym członkom społeczności niekoniecznie wyznającym tę samą religię. Współcześnie fundamentalizm szczególnie mocno zaznacza swoją obecność w islamie, inspirując ataki terrorystyczne i prowadząc do tworzenia państw wyznaniowych, w których odrzuca się zachodni model demokracji.

Fundamentalizm dotykał i dotyka wszystkie istniejące religie. W ostatnich czasach najbardziej widoczny stał się fundamentalizm ze świata muzułmańskiego, jednak ruch ten występuje w innych wielkich religiach, jak chrześcijaństwo, hinduizm czy judaizm. Źródeł fundamentalizmu religijnego można upatrywać w procesach modernizacyjnych i nowoczesności, prowadzących do relatywizacji wszelkich wartości. W sytuacji, kiedy religia nie stanowi już niepodważalnego uzasadnienia panującego światopoglądu, pojawia się potrzeba powrotu do prawd objawionych. Stąd dosłowne odczytywanie tekstów świętych. Źródeł fundamentalizmu islamskiego można doszukiwać się w rosnącym niezadowoleniu muzułmanów rządzonych przez władze kolonialne oraz w sprzeczności wobec sekularyzacji państw muzułmańskich i ich modernizacji na wzór zachodni.

Fundamentalizm islamski

Rodzaj fundamentalizmu religijnego; cechuje go uznawanie wyższości religii nad życiem świeckim, dążenie do utworzenia państwa islamskiego, oparcia prawa na Koranie, zwalczanie prób modernizacji islamu. Nie dopuszcza on dialogu z odmiennymi koncepcjami i ostro zwraca się przeciw innowiercom i krajom Zachodu. Fundamentalisci powołują się na prawo Szariatu (nierozdzielność praw świeckich i religijnych). Interpretują Świętą Wojnę, jako zezwolenie dla terroryzmu. W niektórych państwach Szariat reguluje wszystkie dziedziny życia, np. Arabia Saudyjska.

Charakterystyka fundamentalizmu religijnego

Ruch ten rozwija się, gdy zachodzą gwałtowne przemiany społeczne, a ludzie tracą jednoznaczne drogowskazy moralne i obyczajowe. Charakterystyczne dla dzisiejszej epoki (ponowoczesności) jest poczucie zagrożenia, niepewności wynikające z odrzucenia wartości religijnych (brak oparcia w religii). Fundamentalizm to odpowiedź na sekularyzację, zeświecczenie społeczeństwa. Laizacja doprowadza do relatywizmu religijnego – brak wyraźnego podziału pomiędzy tym, co jest dobre, a co złe (sacrum - profanum).

Fundamentalizm jest selektywny – fundamentalisci skupiają się na pewnym wybranym aspekcie danej religii, tradycji (np. na konkretnym fragmencie Koranu).

Negują zdobywcze techniki, a wszelką modernizację uważają za przejaw zła i demoralizacji. Jednak warto zwrócić uwagę na fakt, że fundamentalisci korzystają ze zdobyczy

ponowoczesności – np. zamachowcy na World Trade Center komunikowali się ze sobą za pomocą Internetu, telefonii komórkowej i laptopów.

Świat według fundamentalistów ma charakter dualny/polarny – możemy wyróżnić biegun dobra, duchowości, światła, prawdy. Z drugiej strony istnieje ciemność i zło. Brak półcieni, szarości, barw pośrednich. Ostra, zdecydowana kategoryzacja – coś jest albo dobrem, albo złem.

Wrogowie fundamentalizmu religijnego to świeckie państwa (Koran reguluje wszystkie sfery życia – nie ma podziału na życie religijne i osobiste) a przede wszystkim USA (symbol zła, materializmu, chciwości, pazerności, finansjery).

Fundamentalisci głoszą hasła mesjanizmu – zbawienia. Ludziom, którzy decydują się na oddanie życia w imię obrony religii (ataki terrorystyczne) obiecują wieczne życie w raju.

Źródła fundamentalizmu religijnego

- Ekonomiczne – w krajach arabskich ponad 50% ogółu społeczeństwa to ludzie młodzi, którzy nie widzą dla siebie przyszłości, szans rozwoju i awansu społecznego;
- Kulturowo-cywilizacyjne – kompleks niższości; porównywanie rozwoju swojego kraju z państwami Zachodu; fundamentalizm, jako próba ochrony tego, co lokalne, własne przez amerykanizację i westernizację;
- Kryzys wspólnotowości – problem wykorzenia; ludzie mają problem z samoidentyfikacją, tożsamością, samookreśleniem się (przykład emigrantów z krajów islamskich we Francji);
- Utrata sensu życia, kryzys jednostki, chaos normatywny w dzisiejszym świecie – kontrast: członkowie ruchu fundamentalistycznego czują się wybrani, naznaczeni do spełnienia ważnej misji.

Fundamentalizm świecki

Fundamentalizm świecki - rygorystyczne trzymanie się zasad i norm wyznaczonych przez doktrynę polityczną. Fundamentalizm świecki związany jest z państwami niedemokratycznymi; z historii przykładami są rządy Stalina, a we współczesnych czasach – Korea Pn. Władca traktowany jest jak osoba boska, mamy do czynienia z kultem władcy – na jego cześć tworzone są utwory literackie i muzyczne.

4. Rodzaje prawa i sposoby jego egzekwowania

Prawo możemy podzielić na naturalne i stanowione. **Prawo stanowione (pozytywne)** musi być zapisane i odpowiednio ustanowione. Obowiązuje wszystkie osoby przebywające na terytorium danego państwa. **Prawo naturalne** to zespół norm wiążących społeczeństwo i władzę, które istnieją niezależnie od woli ludzi, ponieważ zostały ustanowione przez Boga i/ lub wynikają z natury. Istotą prawa naturalnego jest, iż istnieje niezależnie od świadomości ludzkiej i powszechnie obowiązuje społeczeństwo i władzę, bez względu czy są one przez tą władzę ustanowione i uznawane. Nauka kościoła katolickiego wywodzi ten rodzaj prawa z natury człowieka, obdarzonego przez Boga rozumem i wolną wolą.

Funkcje prawa

- Regulacja życia społecznego – eliminacja zachowań niezgodnych z prawem, zapewnianie ładu społecznego, poczucia bezpieczeństwa;
- Represyjna – wymierzanie kary za przestępstwa;
- Wychowawcza - prawo ma kształtować trwałe motywacje do pozytywnych zachowań;
- Dystrybucyjna – tworzenie odpowiednich zasad rozdziału dóbr społecznych oraz świadczeń (pomoc socjalna, becikowe; bogatsi płacą wyższe podatki);
- Kulturotwórcza – integruje społeczeństwo żyjące w danym państwie, utrzymuje ciągłość historyczną narodu i państwa.

Prawo karne

Ten rodzaj prawa gwarantuje zachowanie ładu społecznego, ponieważ poczucie bezkarności mogłoby doprowadzić do wzrostu negatywnych zachowań. Kara ma oddać stopień potępienia dla sprawy i czynu przestępcy, mimo że nie naprawi wyrządzonego zła. Dla zapobiegania przestępstw ważniejsza jest nieuchronność wykrycia i osądzenia zbrodni niż surowość kar. Czyny zabronione możemy podzielić na wykroczenia i przestępstwa.

Rodzaje przestępstw

- Zbrodnie – grozi za nie kara pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 3 lata;
- Występki – za ich popełnienie grozi sankcja w postaci grzywny, kary finansowej, a także ograniczenie lub pozbawienie wolności przekraczające miesiąc, ale nie dłuższe niż 3 lata.

Przestępstwa ze względu na sposób ścigania możemy podzielić na:

- Ścigane z urzędu – dowody w sprawie są zbierane niezależnie od tego, czy osoba pokrzywdzona zwróciła się z wnioskiem o wszczęcie postępowania;
- Ścigane na wniosek – osoba pokrzywdzona złożyła odpowiednie zgłoszenie o popełnieniu przestępstwa.

Prawo cywilne

W postępowaniach cywilnych bardzo często korzysta się z instytucji sądów polubownych. Ich wyroki podlegają wykonaniu w takim samym zakresie, jak wyroki innych sądów i są skuteczne, ponieważ nie przysługuje od nich odwołanie (poza przypadkami określonymi w Kodeksie postępowania cywilnego). Coraz większa popularność sądów polubownych wynika z krótkiego terminu rozstrzygania sporów. Organy te najczęściej zajmują się takimi sprawami jak rozwody, unieważnienia małżeństw czy postępowania o ustalenie ojcostwa.

Prawo pracy

Umowę o pracę możemy zawrzeć na czas nieokreślony, na czas ściśle określony lub na czas wykonania pracy (np. budowa domu). Stosunek pracy ustaje w momencie rozwiązania umowy o pracę za porozumieniem stron lub na drodze wypowiedzenia przez jedną ze stron.

Polak zatrudniony na pełny etat powinien spędzać w pracy 40 godzin w tygodniu, a wraz z nadgodzinami – 48.

Podstawowe obowiązki pracodawcy

- Zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy;
- Terminowe i prawidłowe wypłacanie wynagrodzenia oraz udzielanie urlopu wypoczynkowego;
- Zgłoszenie pracownika do społecznego i powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego;
- Ułatwianie pracownikom podnoszenie kwalifikacji zawodowych;
- Wydanie świadectwa pracy w związku z rozwiązaniem lub wygaśnięciem stosunku pracy.

Podstawowe obowiązki pracownika

- Sumienne i staranne wykonywanie pracy;
- Stosowanie się do poleceń przełożonych dotyczących pracy, jeżeli nie są sprzeczne z przepisami prawa lub postanowieniami umowy o pracę;
- Przestrzeganie regulaminu pracy i obowiązującego porządku, zasad BHP, przepisów przeciwpożarowych;
- Przestrzeganie tajemnicy informacji poufnych.

Prawo administracyjne

Administrowanie polega na rządzeniu – w państwie zajmują się tym wyspecjalizowane organy takie jak administracja rządowa lub samorząd terytorialny. Polskie prawo administracyjne nie zostało jeszcze skodyfikowane, a jego normy istnieją w wielu ustawach oraz innych aktach normatywnych. Organy administracji publicznej tworzące akty tego rodzaju prawa to: Prezydent, Rada Ministrów, Prezes Rady Ministrów, Minister, centralny organ administracji państwowej, Wojewoda, Sejmik województwa, Rada powiatu, Rada gminy.

Sposoby egzekwowania prawa – sankcje

Rozsiane - Ten rodzaj sankcji wiąże się z przekroczeniem norm moralnych, obyczajowych lub religijnych. Przykładem może być np. wyrzucenie z grupy, pogarda, bojkot sklepu, nie kupowanie danego tytułu prasowego. Są to wszelkie formy społecznej dezaprobaty dla osoby bądź instytucji naruszającej określoną normę.

Zinstytucjonalizowane (zorganizowane) - Są egzekwowane przez prawo. Możemy je podzielić na sankcje:

- **Karne** - zaliczamy do nich kary takie jak grzywny, ograniczenie lub pozbawienie wolności oraz środki karne, np. nawiązka, odebranie prawa jazdy, pozbawienie praw wyborczych, zakaz wykonywania zawodu, prowadzenia działalności gospodarczej;

- **Egzekucyjne** – zmuszenie konkretnej osoby do wykonania ciężącego na nim zobowiązania. Przykładem sankcji egzekucyjnych mogą być np. eksmisja, odebranie dziecka rodzicom, wejście komornika na konto bankowe firmy;
- **Unieważnienia (nieważności)** - polega na unieważnieniu działań niezgodnych z prawem.

Sankcja, aby spełniała swoją rolę powinna być dolegliwa, nieuchronna i proporcjonalna do określonego zachowania i czynu.

5. Społeczeństwo Polskie

Struktura demograficzna Polski

- Społeczeństwo się starzeje – spada liczba ludności w wieku produkcyjnym, rośnie natomiast liczba ludności w wieku poprodukcyjnym; jest to tendencja stała
- Spadek dzietności, (czyli zmniejszenie się ilości posiadanych dzieci w rodzinie – przejście na **model 2+1**, współczynnik dzietności w 1980 r. wynosił 2.3, a obecnie tylko 1.2)
- Wzrost średniej długości życia
- Opóźnianie wieku zawierania związków małżeńskich
- Wśród ludności powyżej 65. roku życia zdecydowanie przeważa liczba kobiet nad liczbą mężczyzn (spowodowane jest to głównie wydarzeniami II wojny światowej). Wśród grupy obywateli najmłodszych proporcje te przedstawiają się odwrotnie – mamy do czynienia z niewielką nadwyżką chłopców w stosunku do liczby dziewczyn
- W strukturze demograficznej widoczne są **dwa powojenne wyże** – jeden z lat 1946-56, a drugi z lat 80. Są one sprzężone, ponieważ drugi jest efektem wkroczenia pierwszego w wiek rozrodny (tzw. echo wyżu demograficznego)
- Więcej mieszkańców miast niż wsi
- Pod względem poziomu wykształcenia społeczeństwo Polskie jest bardzo zróżnicowane. Wciąż najwięcej ludzi ma wykształcenie podstawowe (30%) i zasadniczo zawodowe (23%), natomiast osoby z wyższym wykształceniem stanowią tylko 10% ogółu obywateli.

Struktura zawodowa Polski

- W Polsce istnieje duża grupa ludzi dwuzawodowej, tzw. chłoporobotnicy. Są to osoby zatrudnione w zawodach pozarolniczych i jednocześnie prowadzących gospodarstwo rolne. Liczebność tej grupy jest wysoka ok. 20% zawodowo czynnych;
- Odsetek zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie jest bardzo wysoki – wyższy aniżeli w innych krajach UE. Wynika to z silnie rozdrobnionych gospodarstw rolnych. Stosunkowo mały odsetek ludzi pracuje w usługach;
- Bezrobocie najsilniej dotyka osób o niskim poziomie wykształcenia;
- Stopa bezrobocia kobiet jest wyższa niż mężczyzn;
- Spadek zatrudnienia w sektorze publicznym – załamanie się w 1989 r. gospodarki centralnie sterowanej spowodowało upadek wielu zakładów przemysłowych. Przechodzenie do gospodarki rynkowej spowodowało ujawnienie się istniejącego od lat ukrytego bezrobocia;
- Wzrost zatrudnienia w sektorze prywatnym i usługach;
- Wzrost liczby prywatnych przedsiębiorców.

Struktura warstwowa Polski

Współczesne klasy społeczne:

- Klasa wyższa: właściele lub współwłaściele oraz dyrektorzy wielkich przedsiębiorstw, członkowie rządu, wysocy urzędnicy samorządowi, eksperci o wysokich kwalifikacjach;
- Klasa średnia – średni i drobni przedsiębiorcy, właściele punktów usługowych;
- Klasa niższa – rolnicy indywidualni (małe gospodarstwa), bezrobotni, robotnicy niewykwalifikowani.

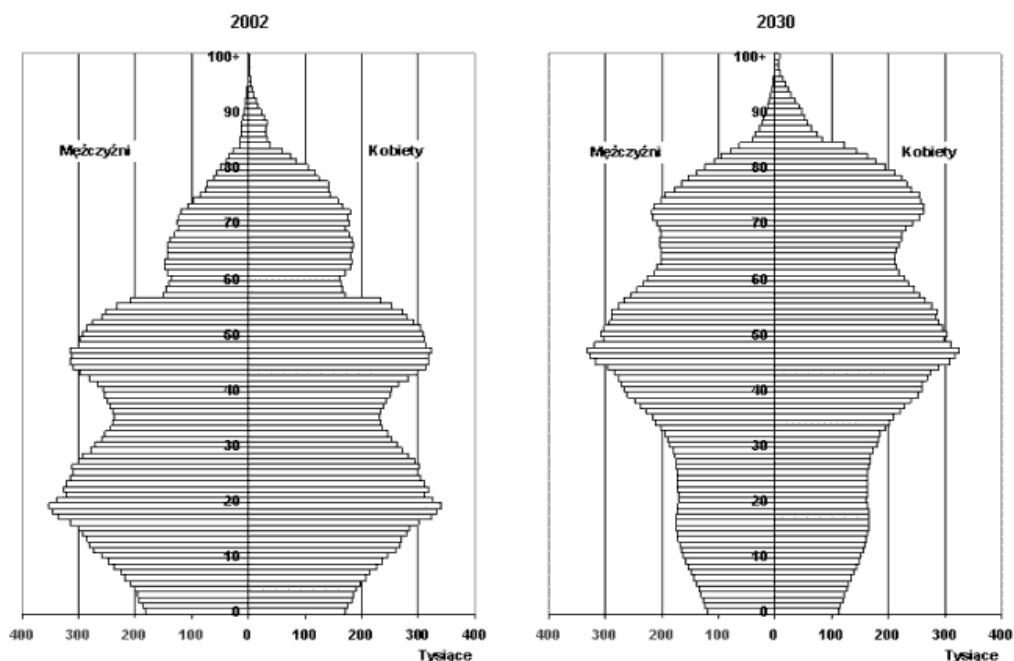
Czynniki wyznaczające warstwy społeczne

- Dochód/ dobra materialne;
- Władza;
- Prestiż;
- Wykształcenie;
- Zdrowie – traktowane, jako warunek pozostałych wartości; na ogół choroba lub niepełnosprawność uniemożliwiają uzyskanie bogactwa, prestiżu lub władzy.

Główne zmiany struktury społecznej w Polsce po 1989 r.: (wnioski)

- Pojawiają się nowe zawody, grupy, warstwy społeczne;
- Rośnie znaczenie grup zawodowych związanych z rozwojem technologii informatycznych;
- Upada wielkoprzemysłowa klasa robotnicza;
- Wzrasta nacisk na zdobywanie wykształcenia;
- Kobiety coraz częściej przekładają samorealizację nad chęcią założenia rodziny;
- Spada liczba ludności w wieku produkcyjnym (niski

Ludność Polski według płci i wieku w 2002 i 2030 r.

Za <http://www.becikowe.com/images/demografia/piramidaludnosci.gif>

6. Ideologie i doktryny polityczne

I. Współczesne ideologie polityczne

Konserwatyzm

- Ideologia powstała na przełomie XVIII i XIX w. – jej wykształcenie się jest związane z sprzeciwem wobec rewolucji francuskiej;
- Utrzymanie dotychczasowego porządku społecznego;
- Zmiany powinny nastąpić na drodze ewolucji; gwałtowne reformy są niebezpieczne możliwe są tylko ostrożne i częściowe reformy;
- Rewolucja jest katastrofą – oznacza zerwanie ciągłości;
- Tradycja – rodzina – religia;
- Tradycjonalizm – tradycja i religia wyznacznikiem sposobu życia;
- Hierarchizm – nierówności mają charakter naturalny, a pozbawione hierarchii społeczeństwo nie mogłoby dobrze funkcjonować;
- Silna władza wykonawcza;
- Społeczeństwo, jako żywy organizm (teoria organiczna) – rozwija się stopniowo i samoistnie;
- Krytyka nowoczesnej kultury, konsumpcyjnego stylu życia.

Liberalizm

- Twórcy i przedstawiciele: John Locke, Adam Smith, Monteskiusz;
- Wolność jednostki – zasady życia politycznego i gospodarczego powinny jak w najmniejszym stopniu ograniczać wolność jednostek;
- Swobody jednostki ograniczać może tylko wolność drugiego człowieka (wolność innych ludzi);
- Człowiek ma prawo do samodzielnego kształtowania własnego życia i dążenia do szczęścia zdefiniowanego na swój sposób;
- Wolność słowa – gwarant chroniący przed nadużyciami władzy;
- Zatomizowane społeczeństwo – nadrzędność człowieka w stosunku do społeczeństwa
- Jednostka przedsiębiorcza;
- Odrzucenie koncepcji państwa opiekuńczego;
- Państwo minimalne – silne, praworządne, ale ograniczone w swych prawach do pilnowania porządku i spokoju obywateli oraz zapewnienia ochrony uprawnień jednostki;
- Jak najmniej państwa w gospodarce;
- Hierarchiczna struktura społeczna – miejsce jednostki w społeczeństwie zależy od jej zaradności;
- Gospodarka wolnorynkowa, przejrzyste podatki.

Chadecja (chrześcijańska demokracja)

- Podstawa tej ideologii to encyklika „Rerum novarum” Leona XIII;
- Godność i wolność osoby ludzkiej – jednostka obdarzona jest świadomością i wolną wolą; człowiek w swoim postępowaniu powinien kierować się zasadami moralnymi, takimi jak: godność osoby, solidarność, rodzina, pokój, pluralizm;
- Chrześcijańska etyka;
- Rodzina, jako fundament wszelkich działań i nośnik wartości;
- Społeczeństwo powinno kierować się harmonią, współpracą;

- Solidaryzm – grupy społeczne i jednostki powinny sobie pomagać;
- Społeczna gospodarka wolnorynkowa, która jednak nie wyklucza umiarkowanej ingerencji państwa w procesy gospodarcze;
- Zasada subsydiarności (pomocniczości) – demokracja przedstawicielska, w której obywatelom, małym społecznościom powinno być pozostawione prawo swobodnego działania i decydowania o swych sprawach; państwo ma służyć pomocą jedynie w sytuacjach, gdy sami nie będą w stanie dać sobie rady.

Socjaldemokracja

- Równość, sprawiedliwość społeczna;
- Główną przyczyną nierówności jest brak sprawiedliwości, a nie wady samego człowieka;
- Państwo opiekuńcze – nierówności mogą być usuwane stopniowo, dzięki wprowadzaniu reform społecznych;
- Duży nacisk na prawa socjalne – np. prawo do godziwego wynagrodzenia;
- Redystrybucja dóbr i dochodów oraz programy socjalne, jako zabezpieczenie niesprawiedliwości wolnego rynku – interwencjonizm państwowy;
- Wysokie podatki dla ludności o najwyższych dochodach, aby uzyskane środki przeznaczyć na cele socjalne;
- Ustrój demokratyczny oparty na pluralizmie, parlamentarystyce i samorządności.

Komunizm

- Karol Marks i Fryderyk Engels „Manifest komunistyczny” (1848 r.), Włodzimierz Lenin;
- Bezklasowy ustrój społeczny - absolutna równość wszystkich ludzi;
- Własność prywatna zastąpiona własnością kolektywną;
- Społeczna własność środków produkcji;
- Teoria dyktatury proletariatu;
- Konieczność rewolucyjnego obalenia kapitalistycznego państwa.

Inną wersją ideologii komunistycznej był maoizm (Chiny).

Zwycięstwo ZSRR w II wojnie światowej oraz problemy społeczne świata w 2 połowie XX wieku spowodowały ekspansję komunizmu w niektórych państwach europejskich i pozaeuropejskich jak: Bułgaria, Czechosłowacja, Jugosławia, NRD, Polska, Rumunia, Węgry, Chiny, Korea Pn., Mongolia, Wietnam. Tworzone tam ustroje były bardziej bądź mniej zbliżone do modelu radzieckiego.

Nacjonalizm

- Roman Dmowski;
- Naród jako najdoskonalsza forma życia zbiorowego;
- Tradycja, język, kultura narodowa;
- Idea państwa narodowego;
- Idea solidaryzmu państwowego – silna więź emocjonalna ze wspólnotą narodową;
- Egoizm narodowy – interesy danego narodu są nadrzędne w stosunku do wszystkich innych celów;
- Lojalność wobec swego narodu;
- Współpraca wszystkich grup społecznych dla dobra i interesu wspólnoty narodowej;
- Sprzeciw wobec internacjonalizmu (współpracy z innymi narodami).

Faszyzm

- Doktryna państw totalitarnych;
- Benito Mussolini;
- Wrogość wobec innych partii politycznych, systemu parlamentarnego, innych narodów;
- Silna władza wykonawcza;
- Kult siły, militaryzacja;
- Wódz dysponuje pełną władzą nad państwem, partią, społeczeństwem i każdą jednostką;
- Zakaz działania opozycji – system monopartyjny;
- Pochwała ekspansji;
- Jednostka ma ograniczone prawa.

Niemiecką odmianą faszyzmu stał się nazizm.

Podstawy nazizmu zostały określone przez Adolfa Hitlera w książce „Mein Kampf”

- Zasada wodzostwa – pełnia władzy nad narodem i państwem;
- Poglądy nazistowskie i rasistowskie – Hitler był zwolennikiem koncepcji darwinizmu społecznego – w społeczeństwie różne gatunki, tak jak w świecie przyrody, walczą o przetrwanie. Ludzkość dzieli się na rasy i narody lepsze oraz gorsze;
- Wątki antysemickie – Żydzi przyczyną zła na świecie;
- Wiara w wyższość rasy nordyckiej;
- Zdobywanie „przestrzeni życiowej” realizowanej poprzez usuwanie narodów i ras zaliczanych do „podludzi”, które zajmowały cenne terytoria.

II. Doktryny polityczne

Podział doktryn wywodzących się z rewolucji francuskiej (miejsca, które zajmowały ówczesne ugrupowania polityczne w sali posiedzeń parlamentu, były wyznacznikiem reprezentowanych przez nie poglądów)

Doktryny lewicowe – realizacja sprawiedliwości społecznej

- Zniesienie wszelkich przejawów dyskryminacji; postulat większych praw dla kobiet i mniejszości narodowych; zlikwidowanie segregacji rasowej;
- Niwelowanie różnic majątkowych – wprowadzenie większych podatków dla najbogatszych, zasiłki dla ubogich; systemy stypendialne wyrównujące szanse startu życiowego młodzieży pochodzącej z rodzin o niskich dochodach.

Doktryny centrowe

- Utrzymanie równowagi pomiędzy interesami różnych grup społecznych i warstw;
- Organizacje społeczne, stowarzyszenia, fundacje o charakterze charytatywnym mają na zadanie niwelowanie różnic majątkowych (a nie państwo!).

Doktryny prawicowe

- Nierówności społeczne, jako nieodłączna cecha społeczeństwa;
- Utrzymanie struktury społecznej, w której występują warstwy o różnym poziomie majątkowym;
- Podkreślanie takich wartości jak kultura, religia, tradycje narodowe i państwowe; podkreślanie rangi wartości moralnych.

Obecnie, podział na lewicę, prawicę i centrum może przebiegać także w obrębie ruchu lub ugrupowania politycznego. Występowanie różnic doktrynalnych w obrębie jednego ugrupowania jest zjawiskiem typowym dla systemu demokratycznego. Stąd w programach politycznych partii mogą występować odmienne doktryny w odniesieniu do różnych problemów (społecznych, gospodarczych, politycznych).

III. Program polityczny

Partie polityczne – dobrowolna organizacja polityczna zrzeszająca grupę ludzi, mająca przywództwo, program polityczny i status. Jej celem jest uzyskanie poparcia wyborczego, które umożliwi zdobycie, utrzymanie lub umocnienie władzy, po to, by realizować swój program polityczny.

Partie polityczne tworzą sferę pośrednią pomiędzy społeczeństwem a państwem. Są one przejawem aktywności politycznej społeczeństwa. Za ich pomocą społeczeństwo może wpływać na kształtowanie polityki państwa.

Geneza i rozwój partii politycznych

Partie polityczne zaczęły powstawać w okresie zanikania systemu feudalnego. Pierwsze z nich pojawiły się podczas rewolucji niderlandzkiej w 1566-1609. Następne partie powstawały w Wielkiej Brytanii. Rozwój partii politycznych przypadł na XVIII oraz XIX wiek.

Na rozwój partii politycznych wpłynęły

- Rozwój kapitalizmu;
- Demokratyzacja prawa wyborczego, – co sprawiło, że do aktywnej polityki mogły włączyć się różne grupy społeczne;
- Rozwój parlamentaryzmu – obywatele, którzy uzyskali prawo wyborcze, mieli wpływ na politykę poprzez tworzenie partii politycznych oraz działalność w nich.

7. Urząd prezydenta RP

Konstytucja określa Prezydenta, jako **organ władzy wykonawczej**. Pełni on funkcje głowy państwa i jednocześnie spełnia rolę arbitra politycznego. Wraz z premierem i ministrem spraw zagranicznych reprezentuje kraj na arenie międzynarodowej. W Konstytucji Prezydent nie został określony, jako reprezentant narodu, jak to uczyniono w odniesieniu do posłów i senatorów. Nie jest to możliwe ze względu na jednoosobową strukturę głowy państwa, w której nie mogą uzewnętrznić się różne opcje polityczne społeczeństwa. Prezydent nie może pełnić żadnego innego urzędu ani funkcji publicznej.

Wybory prezydenckie zarządza Marszałek Sejmu. Kandydat na stanowisko głowy państwa musi mieć ukończone 35 lat, posiadać obywatelstwo polskie i korzystać z pełni praw wyborczych do Sejmu. Zgłoszenie musi mieć poparcie 100 tys. obywateli mających prawo wybierania do Sejmu. Chętnych spełniających powyższe warunki rejestruje Państwowa Komisja Wyborcza. Kandydat może się wycofać z toku kampanii. Warunkiem wyboru i uzyskania stanowiska Prezydenta jest otrzymanie bezwzględnej większości ważnie oddanych głosów (50% + 1), co przy dużej liczbie kandydatów jest trudno osiągalne. Jeśli w pierwszej turze większość taka nie została osiągnięta, konieczne staje się przeprowadzenie ponownej elekcji. Odbывается ona dwa tygodnie po pierwszym głosowaniu z udziałem już tylko dwóch kandydatów. Zostają tylko ci, którzy w pierwszej turze otrzymali największą liczbę głosów.

W Polsce nie ma instytucji wiceprezydenta (jak w Stanach Zjednoczonych), stąd w przypadku, gdy głowa państwa nie może pełnić urzędu, zastępuje go Marszałek Sejmu, a gdyby ten nie mógł – wówczas Marszałek Senatu.

Zgodnie z Konstytucją, Marszałek Sejmu wykonuje obowiązki głowy państwa w razie:

- Śmierci Prezydenta;
- Zrzeczenia się urzędu;
- Stwierdzenia nieważności wyborów;
- Uznania przez Zgromadzenie Narodowe trwałej niezdolności Prezydenta do sprawowania urzędu;
- Złożenia z urzędu orzeczeniem Trybunału Stanu.

Prezydent nie ponosi odpowiedzialności politycznej, nie może być odwołany ani przez wyborców, ani przez Zgromadzenie Narodowe (połączone izby Sejmu i Senatu). Brak akceptacji dla działań Prezydenta mogą wyborcy wyrazić w trakcie kolejnych wyborów, nie udzielając mu poparcia. Biorąc jednak pod uwagę rolę opinii publicznej we współczesnych czasach, żaden polityk nie może lekceważyć poglądów społeczeństwa. Prezydent ponosi odpowiedzialność na naruszenie Konstytucji (tzw. delikt konstytucyjny) i innych ustaw. Może to polegać na niewykonaniu ciężącego na nim obowiązku lub na przekroczeniu uprawnień. Zgromadzenie

Narodowe może postawić Prezydenta w stan oskarżenia, podejmując taką decyzję większością 2/3 głosów ustawowej liczby członków Zgromadzenia Narodowego. Sprawę rozpatruje wówczas Trybunał Stanu. Przed tą instytucją Prezydent odpowiada także za pospolite przestępstwa.

Kompetencje prezydenta

a) W stosunku do Rady Ministrów

- Desygnuje Prezesa Rady Ministrów;
- Powołuje Radę Ministrów;
- Przyjmuje dymisję Rady Ministrów i powierza jej tymczasowe pełnienie obowiązków, do czasu wyłonienia nowego rządu (nie musi tego czynić, gdy rezygnacja jest złożona przez Prezesa Rady Ministrów z własnej inicjatywy);
- Dokonuje zmian w składzie Rady Ministrów na wniosek Premiera;
- Odwołuje ministra, któremu Sejm wyłaził wotum nieufności;
- Posiada prawo zwoływania posiedzeń Rady Gabinetowej (tworzy ją Rada Ministrów w pełnym składzie pod przewodnictwem Prezydenta; głowa państwa może ją zwołać w sprawach szczególnej wagi).

b) W stosunku do Sejmu i Senatu

- Zarządza wybory do Sejmu i Senatu;
- Zwołuje pierwsze posiedzenie Sejmu po wyborach;
- Skraca kadencję Sejmu (fakultatywne: w razie nieprzedstawienia prezydentowi ustawy budżetowej do podpisania; obligatoryjne: nie udzielenie Radzie Ministrów wotum zaufania w „trzecim kroku” powoływania rządu);
- Posiada prawo inicjatywy ustawodawczej;
- Podpisuje ustawy, bez czego żadna ustawa nie może wejść w życie (Prezydent może odmówić podpisania ustawy i zwrócić ją do Sejmu w celu ponownego rozpatrzenia albo zaskarżyć ją do Trybunału Konstytucyjnego);
- Kieruje orędzia do Parlamentu.

c) Wobec władzy sądowniczej

- Powołuje sędziów na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa;
- Powołuje Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Prezesa i wiceprezesa Trybunału Konstytucyjnego, Prezesa i wiceprezesów Naczelnego Sądu Administracyjnego;
- Powołuje swego przedstawiciela do Krajowej Rady Sądownictwa.

d) Jako głowy państwa

- Reprezentuje państwo na arenie międzynarodowej;
- Ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe;
- Mianuje i odwołuje ambasadorów polskich;
- Jest najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych;
- Zarządza powszechną lub częściową mobilizację i decyduje o użyciu Sił Zbrojnych do obrony kraju;
- Zarządza wprowadzenie stanu wojennego, stanu wojny lub stanu wyjątkowego, gdy Sejm nie może się zebrać;
- Powołuje i odwołuje Radę Bezpieczeństwa Narodowego.

e) Inne kompetencje

- Powołuje 2 członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji;
- Powołuje 3 członków Rady Polityki Pieniężnej;
- Może zastosować prawo łaski wobec skazanych (z wyjątkiem wyroków Trybunału Stanu);

- Zarządza referendum ogólnokrajowe;
- Nadaje order i odznaczenia państwowe;
- Nadaje tytuły naukowe profesora;
- Nadaje obywatelstwo polskie lub zgodę na jego zrzeczenie się.

8. Testy z kluczem odpowiedzi

WOS CD składa się z 30 rozdziałów, każdy z nich zakończony jest testami sprawdzającymi.
 Poniżej zamieszczamy przykładowe testy z kluczem odpowiedzi - jeden dla poziomu podstawowego drugi dla poziomu rozszerzonego dla działu Unia Europejska.
Pełna wersja zawiera aż 1100 testów!

Dział – Unia Europejska - Poziom podstawowy

1) Tzw. Rozszerzenia południowe miały miejsce w roku:

- a) 1973 i 1981
- b) 1981 i 1986
- c) 1986 i 1995
- d) 1995 i 2004

2) Koncepcję „Europy Ojczyzn” stworzył

- a) Aristide Briand
- b) Konrad Adenauer
- c) Jean Monnet
- d) Charles De Gaulle

3) Spójrz na mapę i odpowiedz na pytania zadane poniżej:

1. Napisz, w którym roku nastąpiło rozszerzenie, które nadało kształt terytorialny Unii Europejskiej widoczny na mapie.

.....

2. Na mapie zaznaczono literami A,B,C trzy państwa. Jak te trzy kraje różnią się od reszty członków Unii Europejskiej w zakresie integracji europejskiej?

.....

4) Spójrz na mapę poniżej i wpisz wyrazy w zdania.

W roku ..... Unia Europejska nabrała kształtu widocznego na mapie powyżej. Wiązało się to ze zjednoczeniem ..... Obszarem, które zostały wtedy włączone do Unii Europejskiej, było terenem nieistniejącego już państwa, które nazywało się

.....

5) Uporządkuj w odpowiedniej kolejności etapy integracji

- a) Wspólny rynek
- b) Unia celna
- c) Strefa wolnego handlu
- d) Unia Gospodarcza Walutowa
- e) Unia Ekonomiczna

1	
2	
3	
4	
5	

6) Na tworzenie się Unii Europejskiej miały wpływ trzy koncepcje. Poniżej podano

Koncepcja.....	Zakłada utworzenie związku państw, opierającym się na współpracy międzynarodowej, a nie ponadnarodowej. Wyrazem tej koncepcji była „Europa Ojczyzn”
Koncepcja.....	Zakłada, że integracja powinna się odbywać w sposób ewolucyjny. Powinno następować powolne przesuwanie kompetencji ze szczebla krajowego na wspólnotowy. Proces ten powinien być naturalny.
Koncepcja.....	Zakłada utworzenie federacji państw. Państwa członkowskie powinny zrzec się swojej suwerenności na rzecz organów wspólnotowych

najważniejsze założenia tych koncepcji. Wpisz obok każdego z opisów nazwę odpowiedniej koncepcji

7) Wypisz pełne nazwy trzech filarów

- a) Pierwszy filar:.....
- b) Drugi filar.....
- c) Trzeci filar.....

8) Przyporządkuj akty prawne do odpowiednich filarów. Uważaj dwa z nich z nich powtarzają się w dwóch filarach!

I Filar UE	II Filar UE	III Filar UE
1)	1)	1)
2)	2)	2)
3)	3)	3)
4)		4)

Akty prawne: wspólne strategie, wspólne stanowiska, dyrektywy, rozporządzenia, wspólne działania, decyzje ramowe, decyzje, zalecenia i opinie, konwencje.

9) Rozwiń skróty

- WE - .....
- EWWiS - .....
- EWG - .....
- EFTA - .....

10) Od ponad czterech lat jesteśmy obywatelami Unii Europejskiej. Dzięki temu każdy z nas nabył pewne nowe prawa. Wypisz pięć z tych praw.

- 1 .....
- 2 .....
- 3 .....
- 4.....
- 5. ....

Odpowiedzi

- 1) B
- 2) D
- 3) 1995, nie przyjęły Euro, jako wspólnej waluty
- 4) 1990, Niemiec, NRD/Niemiecka Republika Demokratyczna
- 5) 1-c, 2-b, 3-a, 4 -d, 5-e.
- 6) Konfederacyjna, funkcjonalna, federacyjna
- 7) Wspólnoty Europejskiej, Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, Współpraca policyjna i sądowa w sprawach karnych
- 8) I filar: dyrektywy, rozporządzenia, decyzje, zalecenia i opinie, II filar: wspólne strategie, wspólne działania, wspólne stanowiska, III filar: wspólne stanowiska, decyzje ramowe, decyzje, konwencje
- 9) Wspólnoty Europejskie, Europejska Wspólnota Węgla i Stali, Europejska Wspólnota Gospodarcza, Europejska Stowarzyszenie Wolnego Handlu.
- 10) Prawo swobodnego poruszania się i przebywania na terytorium państwa członkowskiego. Prawo do brania udziału w wyborach lokalnych i do Parlamentu Europejskiego. Prawo do opieki konsularnej i dyplomatycznej – każdy obywatel UE może ubiegać się o pomoc konsularną i dyplomatyczną placówki innego państwa UE. Prawo petycji do Parlamentu Europejskiego i prawo odwoływania się do mediatora.

Dział – Unia Europejska - Poziom rozszerzony

- 1) Europejska Wspólnota Węgla i Stali
  - a. Rozpoczęła działanie od tzw. Planu Schumana
  - b. Jako jedynej wspólnoty nie dotyczył jej Traktat fuzyjny
  - c. Skończyła działalność w 2002 roku
  - d. Nie była przykładem integracji sektorowej
- 2) Obecnie w skład Wspólnot Europejskich wchodzi:
  - a. WE, EWG i Euratom
  - b. WE, EWWiS i Euratom
  - c. WE, EWG
  - d. WE i Euratom
- 3) Unia Europejska jest m.in. wspólnotą kulturową. Jako taka opiera się na trzech filarach tożsamości europejskiej zaczerpniętych ze starożytności Wymień te filary:

- 1.....
- 2.....
- 3.....

4) Unia Europejską przeżywała kilka etapów integracji ekonomicznej. Do podanych poniżej etapów dopasuj daty, kiedy dany etap został osiągnięty.

1.	Unia Celna	a. Jeszcze nie osiągnięto
2.	Strefa Wolnego Handlu	b. 1961
3.	Unia Ekonomiczna	c. 1993
4.	Wspólny rynek	d. 1971

5) Wpisz w tabelkę nazwę organu Unii Europejskiej, której się tyczy opis obok.

	Tworzą ją szefowie państw i rządów krajów członkowskich
	Najważniejszy organ statutowy Unii Europejskiej
	Jest organem wykonawczym Unii Europejskiej
	Jest jedynym organem przedstawicielskim w Unii Europejskiej
	Jego głównym zadaniem jest stanie na straży prawa europejskiego i jego rozwój

6) Wpisz odpowiednie wyrazy w luki.

Parlament Europejski jest jednym z organów Unii Europejskiej. Z Polski zasiada w nim obecnie ..... posłów, a od wyborów w 2009 roku ich liczba zmniejszy się do ..... Pierwsze wybory bezpośrednie do Parlamentu Europejskiego odbyły się w ..... roku.

Obecnie w Parlamencie zasiada ..... posłów. Pracami Parlamentu kieruje przewodniczący wybierany na .....letnią kadencję. Pomagają mu m.in.: kwestorzy zajmujący się sprawami..... i .....

7) Przy podanych zdania wpisz czy dane zdanie jest prawdziwe (P) czy fałszywe (F).

Obecnie każdy kraj ma swojego komisarza w Komisji Europejskiej	
W Parlamencie Europejskim posłowie dzielą się na frakcję narodowe np.: polska, niemiecka itp.	
Przewodnictwo w Unii zmienia się, co pół roku	
COREPER jest organem wspomagającym Radę Europejską	
Europejski Trybunał Obrachunkowy to inna nazwa Europejskiego Trybunału Rewidentów Księgowych	

8) Napisz, co to jest „procedura zgody”. Wpisz trzy przypadki, kiedy obowiązuje.

- a.....
- b.....
- c.....

9) Większość kwalifikowaną w Radzie Unii Europejskiej, działającej na wniosek KE, można osiągnąć, gdy:

- a. Propozycja zostaje poparta, co najmniej ..... procentami głosów państw.
- b. Co najmniej ..... procentami liczby państw

c. Na żądanie jednego z państw członkowskich można przeliczyć, czy dany wniosek popiera, co najmniej ..... Procent liczby mieszkańców Unii Europejskiej.

10) Napisz, jaki wpływ Ty, jako obywatel Unii Europejskiej, masz wpływ na jej funkcjonowanie?

Odpowiedzi:

1. c

2. d

3. Prawo rzymskie, tradycja chrześcijańska, filozofia i demokracja grecka.

4. 1 –d, 2 –b, 3 – c, 4 – a

5. Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Trybunał Sprawiedliwości

6. 54, 50, 1979, 732, dwu i pół, finansowymi i administracyjnymi

7. P, F, P, F, P

8. Przyjmowanie nowych członków, zawieranie układów o stowarzyszeniu, spraw związanych z wyborami do Parlamentu Europejskiego oraz spójnością gospodarczą i społeczną. Procedura zgody jest jedną z 4 procedur decyzyjnych w UE. Charakteryzuje się tym, że do uprawomocnienia danego aktu prawnego potrzebna jest zgoda Parlamentu Europejskiego.

9. 74, 50, 62

10. Po pierwsze obywatel bierze udział w wyborach do Parlamentu Europejskiego i przez to kreuje jego skład. Poprzez głosowanie w wyborach krajowych wpływa na skład rządu i urząd prezydenta danego kraju. Z kolei one są częściami Rady Unii Europejskiej i Rady Europejskiej. Obywatel może kierować swoje sprawy do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, przez co może mieć wpływ na prawo unijne. W najważniejszych sprawach dotyczących UE może być wymagana zgoda wyrażona w referendum. Każdy obywatel ma prawo petycji.

WOS CD

Pełna wersja zawiera 167 opracowanych zagadnień i 1100 testów z odpowiedziami

Zamów pełną wersję na stronie:

http://matura.net.pl/wiedza_o_spoleczenstwie/wos_cd